
BUYRUKLARA GÖRE TALİP, PİR VE MÜRŞİT İLİŞKİLERİ

Ceyhun SOLMAZ*
Hasan ÇELİK**

Özet

Bu çalışmamızda; Alevi/Kızılbaşlığın temel yazılı kaynakları olarak kabul edilen ve yüzyıllardır erkân kurallarını şekillendiren *buyruk*lardan hareketle talip, pîr ve mürşit ilişkilerini değerlendireceğiz. Talib(ler)in inanca (yol'a) ve inanç önderlerine karşı sorumlulukları, pîr ve mürşitliğin Alevi/Kızılbaş toplumlarındaki önemi, yol büyüğü olarak kabul edilen "dede"lerin birbirlerine ve taliplerine karşı sorumlulukları makalemizde incelenip, araştırmacıların eleştirisine sunulacaktır. Alevi/Kızılbaş inancına mensup bireylerin (taliplerin) yüzyıllardır davranışlarına referans olarak gösterdikleri ve genel anlamda ahlak ilkelerini içeren *buyruk*lardan hareketle sürdürülen erkânların çok yönlü ve zengin yapısı da incelemelerimiz neticesinde sizlere aktarılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alevi, Toplum, Ahlak, İnsan, Davranış

ACCORDING TO THE COMMANDMENTS OF THE SUITOR, AND PIR MENTOR RELATIONSHIP

Abstract

In this study; Alevi / Kezelbash accepted as the basis of written sources, and for centuries have shaped the rules of propriety "commandment" s aspire to move from the pomace will evaluate and mentor relationships. Talib (s) to the belief and faith leaders against the responsibilities, rice and mürşitlig Alevi / Kezelbash in their communities to the importance, way bigger accepted as the "grandfather" s into one, and aspire towards responsibilities in our article examined, the first researchers to criticism will be presented. Alevi / Kezelbash beliefs belong to the individuals (suitsors) for centuries behavior with reference to which they and the general principles of morality, "which contains the command" s Starting from continuing propriety of the most versatile and rich structure in our analysis as a result you will be transferred.

* Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Merkezi, Çorum / Türkiye. E - posta: ceyhun_solmaz@windowlive.com

** Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Çorum / Türkiye. E - posta: hasancelikkafkas@gmail.com

Keywords: Alevism, Society, Ethics, Human, Behavior

Giriş

Alevi/Kızılbaş toplumu siyasi ve sosyal nedenlerle tarihsel süreçte hep “kapalı bir toplum” olma özelliği taşıdı. Siyasi yaptırımların ağır izlerini taşıyan bu toplumlar, çoğu zaman “göç'e zorlandı” ya da “gözden irak noktalara” mecburi ikamete sevk edildi. Dün kurduğu, koruduğu ve kudret manaları yüklediği siyasi otorite, başka bir dönemde “tehlike unsuru olarak” karşlarına dikildi. İşte yaşanmış tarihsel ve sosyolojik tüm süreçler “kendi kabuğunda yaşayan / yaşamaya mecbur bırakılan” Alevi/Kızılbaş toplumunun yaşantısında derin izler bırakmıştır.

Alevi/Kızılbaş toplumunun tarihsel miras olarak günümüze kadar taşımış olduğu en büyük sorunlarından biri de “kültürel ve inançsal kimliğin aktarımı” sorunudur. Öyle ki “gelecek kuşaklara yazılı metinler üzerinden inançlarının miras bırakılması sorunu”, yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen Alevi/Kızılbaş toplumlarının tazeliğini kaybetmemiş bir sorunu olarak karşımızda durmaktadır. Yüzyıllardır kapalı bir toplumsal yaşam sürmüş olan Alevi kitleler, inançlarına ve tarihsel geçmişlerine ilişkin bilgileri de kutsal kabul etmiş ve bunların kendilerinden olmayan kişilere açıklanması tabu olarak görülmüştür. Sözlü geleneğin ağırlığından ve toplumsal yapı nedeniyle olsa gerek, Aleviler arasında var olan sınırlı sayıda yazılı eser de adeta kutsal bir niteliğe bürünmüştür. Alevilerce “*Buyruklar* alelaide kitaplar olmayıp”, onlar “Erenlerin Buyruğu'durlar” ve onlardan her daim çekinilmiştir. Kaldı ki bunlar genellikle Alevilerin dinsel seçkinleri olan dede'lerde bulunurlardı (Yaman, 2012b:32).

Tarikat erkânlarını sürdürdükleri vakitler bile “izole” edilmiş mekanları seçmek mecburiyetiyle baş başa bırakılan bu toplumlar, nasıl olur da gelecek kuşaklara ulu orta “kutsal dedikleri” metinleri bırakabilirlerdi?

Geleneksel Alevilikten, modern Aleviliğe dönüşüm farklı evreleriyle devam etmektedir.¹⁴ Bektaşilik tarihsel yapılanması itibariyle daha önceden

14 Alevi toplumunun kendi iç dinamikleri merkeze alındığında (Aleviliğin teolojik içeriği ve toplumsal yapılanmasını beraberce ele alınıp analizin merkezine konduğunda) Alevi tarihini üç ana döneme ayırarak incelemek işlevsel olacaktır:

1. Oluşum Dönemi (11. yüzyıl -15. yüzyıl)
2. Safevi (Kızılbaş) Dönemi (16. yüzyıl -19. yüzyıl)

şehirle tanışma imkânı elde etmişti. Merhum Doç. Dr. Bedri Noyan Dede'baba'nın ifadesiyle "Bektaşilik, zaten bir şehir Aleviliğidir" (Noyan, 1995:13) yani Bektaşilik Kızılbaşlığa göre daha kentlidir. Elbette ki sosyolojik unsurlar her iki toplumu (Alevilik ve Bektaşılığı) etkilemiştir. Küçük bir cem damında yapılan erkânlar, taliplerini gözeten dedeler, inanca dair tespitlerde son derece adaletli davranan pir ve rehberler, değişen yaşam koşullarına ayak uydurmak mecburiyetindeydiler. Köyden şehre gidilerek başlanan süreçlerin tümü, talip, rehber ve mürşit rollerinin değişmesi anlamını da taşımaktadır. Bilginin egemen olduğu, eleştiri kültürü ve sorgulamalarla yüz yüze kalınan bir şehir hayatında "inanç temsilcilerinin" rolleri de kolay olmayacaktı.¹⁵ Sözlü (oral) kültürün egemenliğinde yürütülen bu **halk İslamlığı** elbette ki kendi -bir çok kaynak yok olmuşa da- yazılı metinlerini¹⁶ az sayıda olsa bile günümüze kadar ulaştırabilmiştir.

3. Modern Alevilik Dönemi (20. yüzyıl ortalarından itibaren devam eden süreç) (Yıldırım, 2012:137).

¹⁵ Geleneksel Alevilik kırsaldır; modern Alevilik kentseldir: Geleneksel Alevilik kırsal toplum içinde ortaya çıkmış ve tarihi boyunca kırsal karakterini korumuştur. Türklerin İslam diniyle ilk karşılaştıklarında İslamlaşma süreci farklı toplumsal katmanlar, coğrafyalar ve boylar arasında farklı karakterlere bürünmüştür. Fuat Köprülü'nün ortaya koyduğu analiz çerçevesi halen geçerliliğini korumaktadır. Buna göre Türklerin Müslüman oluşu iki ayrı sosyal katmanda farklı karakterlerle gerçekleşmiştir. Yönetici sınıf ve onlara eklenen sosyal gruplar daha başından "Kitabi İslam"la tanışmış ve şehir merkezli bu "Sünni" yorumu benimsemişlerdir. Öte yandan göçebe aşiretler halinde yaşayan ana gövde İslam'ı daha çok tasavvuf erbabından öğrenmiştir. Ancak onların takip ettiği şeyhler Bağdat, Basra gibi gelişmiş şehir kültürü içinde neşet eden tasavvuf önderinden ziyade, kendi sosyokültürel muhitlerinde işlevsel olacak ve zihinsel alışkanlıklarını fazlaca yadsımayacak bir İslam tasavvufunun inşacıları olmuştur. Böylesi bir inşada yeni dinin bazı ana prensipleri kadar Türklerin kadim gelenek ve inançlarından unsurların da muhafaza edileceği sosyolojik bir realitedir. Türklerle İslam arasında bir nevi köprü işlevi görmüş olan bu şeyhlerin en meşhuru, şüphesiz Ahmed Yesevi olmuştur (Köprülü'den akt. Yıldırım, 2012:139-140).

¹⁶ Alevilik ve Bektaşilik alanında yaptığı saha çalışmalarıyla tanınan ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinden derlediği bir çok yazılı metni (şecere, buyruk, cönk vb. belgeleri) yazın dünyasına kazandırmış olan Prof. Dr. Osman Eğri, yayımlanmış ve yeniden yayımlanmasını istediği Alevilik ve Bektaşilik alanıyla ilgili eserleri şu şekilde sıralamaktadır: "Makalat, Şerh-i Besmele, Kitab'ül-Fevaid, Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş Veli, İmam Ali Buyruğu (Necü'l Beleş), İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, Şeyh

Çalışmamızda, Aleviliğin temel yazılı kaynakları olarak kabul edilen ve yüzyıllardır erkân kurallarını şekillendiren *buyruk metinleri*'nden hareketle talip, pir ve mürşit ilişkilerini değerlendireceğiz. Aleviliğin (Kızılbaşlığın) ve Bektaşiliğin “kültürel ve inançsal kimliğinin aktarımı” sorunu ise başlı başına bir çalışma konusu olduğu için burada değerlendirilmeyecektir. Değerlendirmelerimize kaynaklık edecek sınırlı sayıda *buyruk* çalışması mevcut olduğu için kapsam genişliği açısından gelebilecek olumsuz eleştirileri şimdiden kabul ettiğimizi belirtmek istiyoruz. Çalışmamızda yer verdiğimiz kaynak eserler (*Buyruk* çalışmaları) şunlardır; Doğan Kaplan'ın *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik* (dolaylı kaynak), Sefer Aytekin'in hazırlamış olduğu *Buyruk (İmam Cafer-i Sadık Buyruğu)*, Mehmet Yaman'ın hazırlamış olduğu *Şeyh Safi Buyruğu* ve yine Ali Adil Atalay'ın hazırlamış olduğu *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu* adlı temel eserlerdir.

Alevî ve Bektaşî Toplumunda Sosyal Hiyerarşi¹⁷

Alevî-Kızılbaş topluluklarında “yol”, “sürek”, “görgü” ve bunların gösterdiği hiyerarşi şifahi bir kültüre dayanır. Alevî toplumunun hiyerarşisi içerisinde dört mertebe bulunmaktadır:

a. Mürşitlik

b. Pirlık (Dedelik)

c. Rehberlik

Safi Buyruğu, Cemalettin Çelebi'nin Müdafaatname'si, Saltukname, Dilgüşa (Kaygusuz Abdal'a ait), *Kitab-ı Miglate, Vücutname, Budalaname, Velayetname, Menakıbnâme, Faziletname, Erkannâme, Farkname, Salavatname, Nasihatname, Cönkler, Şecereler, Fermanlar ve Makteller*" (Eğri, 2013b:102-104).

¹⁷ Ocakzadelerin Sınıflandırılması: Alevî-Bektaşî geleneğine mensup ve ocak organizasyonu içerisinde değerlendirilebilecek, Babagan kolu Bektaşiliği dışındaki dinsel önderleri dört ayrı kategoride değerlendirebiliriz: 1. Bağımsız ocakzade dedeler, 2. Hacı Bektaş Çelebilerine bağlı dedeler/babalar/vekiller, 3. Ocakzade dedelerce görevlendirilen dikme dedeler/babalar/sofular, 4. Diğer dedeler/babalar (Dedebaba geleneği dışında bulunan dinsel önderler (Yaman, 2012b:250-251).

d. Talip

Alevî içtihadına göre, en zirvedeki mürşit, Hz. Ali ile Hz. Peygamber'dir. Daha sonraki mertebede ise mürşit Hz. Hünkâr Hacı Bektaşî-ı Veli gelir. Pir, Hz. Hüseyin'dir, rehber ise Cebrail'dir (Tuğrul, 2006:26). Bektaşî ocaklarında Dedelik kurumu üçlü bir hiyerarşiye dayanmaktadır. 1. Mürşit, 2. Pir, 3. Rehber. Kimi yörelerde bu hiyerarşi pir ve mürşid'in yer değiştirmesi şeklinde de uygulanmaktadır (Egri, 2013a:43).

a. Mürşitlik: Alevî toplumu ve hiyerarşisin temeli olan “dedelik kurumu”ndaki en üst makam mürşitliktir. Mürşit, pirin pirine denilir. Alevî ocaklar, son tahlilde Hacı Bektaşî-ı Veli'yi mürşit olarak görürler. Ancak her pirin yaşayan bir piri bulunur. Hiç kimsenin başı boş bırakılmaz (Tuğrul, 2006:27). Mürşit, “doğru yolu gösteren”, “ırşat eden” anlamlarına gelmektedir. İlk mürşit, Hz. Peygamber'dir:

*Mürşidim Muhammed bildim yolumu,
Rehberim Ali'dir verdim elimi.¹⁸*

b. Pirlilik (dedelik): Alevilikte dini otorite olan dede, cemdeki on iki hizmetin yürütülmesine rehberlik etmenin yanında, inançla ilgili bilgileri anlatmaya ve uygulamaya dayalı bütün görevlerde başrole sahiptir. Ayrıca sosyal hayatta doğumdan sünnete, evlilikten boşanmaya, ölümden kabir ziyaretine, musahiplikten düşkünlük cezası vermeye varıncaya kadar her türlü dini/tasavvufi faaliyetler, dedenin rehberliğinde yerine getirilmektedir. Dede olmadan talipler kendi aralarında herhangi bir dini toplantı yapamazlar (Yılmaz, 2011:72).

Alevî-Kızılbaş toplumunda cemaatin dinî önderi dedelerdir. Mürebbilik dedelerin işidir. Bir Alevî'ye göre mürşidin nefesi, Hakk nefesidir. Dedeler belirli ocaklara ve pirlere bağlıdır. Düzenli olarak taliplerini gezerler (Fıglalı,1996:312-313). Dedeler, Alevî toplumunda ki sosyal hiyerarşinin en üst noktasında bulunan kişilerdir. İster mürşit olsun, ister pir olsun her ikisi de ocakzadedir. Her ikisi de erdir, erendir. Aralarında ki ilişkiyi ast-üst olarak görmemek gerekir. Aleviler bu görüşü en iyi “eri erden seçen kördür” ifadesiyle anlatmaktadır. Aynı zamanda Ehlibeyt soyundan (seyyid) olarak da tanımlanan dedeler; posta oturarak cemleri yönetir. Taliplerin görgü sorgu işlemlerini yapar, küskünleri

¹⁸ *Pir Sultan Abdal Hayatı ve Şiirleri* (İstanbul/Maarif Kütüphanesi [ts.] adlı eserden akt. Egri, 2013a:44)

barıştıır, musahip olacakların işlemlerini yol - erkan gereğince yerine getirir (Dedekargınoğlu, 2012:109).

Dede olan bir kişinin Evlâd-ı Resul olma şartı vardır. Ol zamandan bugüne kadar; "Şeriat, tarikat, marifet, hakikat ve pirlık Muhammed - Ali'den kaldı. Ol sebepten, Evladı Resul'den gayrisine pirlık etmek ve talip olmak caiz değıldir (Aytekin, 2001:16). Zira ezelden hırka ve meftul ve irşat ve tövbe ve pirlık ve seccade bunun cümlesi Şahı Merdan Ali'ye gelmiştir. İmdi Şah evladı ve nesli olmayan kimseye pirlık etmek caiz değıldir. Evlad-ı Muhammed Ali'den ola ki pirlığı caiz ola, ilmi ile amel ola. Dört kapı kırk makamdan, on iki erkandan, on yedi kemerbestten, üç sünnetten, yedi farzdan bir şarttan, meşayihı kübra ilminden haberdar ola. Ve tarikat eli otura dura ki hakikat ile yola vara ki pirlığı caiz ola. Çünkü talip ve yol mürşidindir" (Aytekin, 2001:16-17).

Dedelere "seyyid" denilir. Mürit üzerinde kendisini kabul ettirmiş, edebe, erkâna bağı ve de bağı olduğu ocağın başındaki kişiyeye dede denir (Tuğrul, 2006:28). Bu dedelerin haricinde bir de "dikme dedeler" vardır. Bunlar, pir ve rehberin bağı oldukları ocaklarda uzun müddet hizmet ettikten sonra dedeleri tarafından artık bilgi ve görgüleri yeterli görülerek kendilerine "dikmelik" payesi verilen kimselerdir. "Dikme dedelik" için Evlâd-ı Resul olma şartı aranmaz (Öztürk, 1972:50). Hüseyin Bal ise mürşitlik, pirlık, dedelik ve rehberliğı aynı başlık altında şu şekilde tanımlamaktadır: "Yol'un değer ve normlarının hayata geçirilmesinde etkili olan, statüsü yüksek, sorunları çözümleyen, 'yol'u aydınlatan, ıkrarlı grubun inanç önderi" (Bal, 2002:68).

Ocakođlu bir dede, müminin davasını öbür dünyaya (mahşere) bırakmayıp, pir divanında görmelidir. Talibin sitemi (cezası) ne ise ödetmelidir. Talip de hak sahibi (istekli) kim ise onunla helalleşmelidir. Çünkü Hakk-Muhammed-Ali Divanı'nda (Alevilikte) "döktüğün var ise doldur, ağılattığın var ise güldür, aldığın var ise ver.." kuralı geçerlidir ki günümüzde tüm dünya insanlığının da muhtaç olduğu budur (Yaman, 2013a:162).

c. **Rehber:** Rehber, yol göstericidir. Köy köy dolaşarak olup bitenleri pire bildirir. Rehber halkla sürekli ve yoğun temas içindedir. Bir nevi gözcüdür. Gittiği yörenin sorunlarını, problemlerini tespit eder ve dedeye bildirir (Öztürk, 1972:50). Rehber ocak soyundan olabileceği gibi dedenin görev verdiği yörede kendisini kabul ettirmiş Ehl-i Beyt'li biri de

olabilir. Yani rehberlikte Evlâd-ı Resul olma şartı aranmaz (Fıglalı, 1996:313). Rehberde çıralıktan pay verilir. Halk arasında rehberde “rayber” de denilir (Çem, 1999:15).

d. Talip: Bu kelimenin sözlük anlamı “talep eden kişi” demektir. Terim olarak sırat-ı müstakimi talep eden kişi, yola, edebe, erkâna istekli olan anlamına gelir. Aleviler içerisinde Evlâd-ı Resûl olmayanların tamamına talip denilir (Yaman, 1998a:49). Talibin görevi, evliya etegini tutmak ve ikrar verip can-ı gönülden iman getirmektir (Tuğrul, 2006:29). Talibin, rehberin, pirin ve mürşidin ayrı ayrı hem rehberi, hem piri, hem de mürşidi bulunur. Bunların hepsi birbiriyle bağlantılıdır. Rehberin rehberi, talibe pir olur; pirin rehberi ise talibe mürşit olur (Öztürk, 1972:50).

Dostumuzla birlikte yaranılır kanarız,

Her nefeste aşk ile Yaradan'ı anarız,

Erenler meydanına Vahdet ile gir de gör,

Kırk budaklı şamdanda, kırkımız da bir yanarız [Hünkar

Hacı Bektaş-ı Veli]

(Atalay, 2012:75).

Alevi - Bektaşî inanç sisteminde talip (yola hizmet ve Hakk'a kul) olmak erkânlar göre şekillenir. Talip, kelime anlamıyla "isteyen ve istekli olan" manasına gelmektedir.¹⁹ Yani sonsuz bir rızalıkla hizmet etmektir. Her talip kendisini maneviyatta pişirecek bir dede'ye veya baba'ya bağlı olmak ve manevi terbiye (yolculuk / eğitim) almak durumundadır.²⁰ Yine

¹⁹ Bkz. Türk Dil Kurumu Sözlüğü.

²⁰ Yol erinin seyrü suluğu yani manevi yolculuğu dört aşamada gerçekleşir: 1) Seyr illallah (Tanrı'ya yolculuk): Beşeri isteklerden sıyrılarak Tanrısal iradeye teslim olma; terk-i dünya olarak dışa vurur. 2) Seyr fillah (Tanrı'da yolculuk): Tanrısal nitelikleri kazanma; terk-i ukba olarak dışa vurur. 3) Seyr maallah (Tanrı ile birlikte yolculuk): İkilğin ortadan kalkarak her şeyin tanrısal olması; ölmeden evvel ölme olarak dışa vurur. 4) Seyr anillah (Tanrı'dan yolculuk): Tanrı'dan halka dönerek birey/toplum hizmetine adanma, hizmetli olma, gayp aleminden nesnel aleme dönerek kendine gelme; terki terk olarak dışa vurur. / Üç terk aşamasını ve seyrü suluğunu tamamlayan yani ölmeden evvel ölen can, hakikat ya da gerçek olarak algılanan Tanrısal alemin gücü içinde erimeye başlar. Tanrı ölmeden evvel ölen yol erinden 'ben' özelliklerini alarak yerine kendi özelliklerini koyar. Böylece 'bir' olgusu yakalanmış olur. Diğer taraftan ölmeden evvel ölen yol erini, Tanrısal sevgi olarak algılanan 'aşk' egemenliği altına alır. Seven sevilende kendini yok eder; 'sen'ler ve 'ben'ler karışıp, kaynaşır 'bir' olur (Harmancı, 2014:189-190).

merhum Mehmet Yaman'ın derlediği Şeyh Safi Buyruğu'nun metinlerinde talibin mürşid-i kâmile bağlanması²¹ gerekliliği şöyle ifade edilmiştir; “Talip olan kişiye lazım olan şudur ki erenlerin edebini gözleye, velilerin izini izleye, namahrem kimselerden sakına, erenlerin sırrını açığa çıkarmaya, el verip etek tuttuğu kimsenin aslının doğruca Ehl-i Beyt'e çıktığını bile, ona göre biat ve inabe kıla (bağlana). Eğer kişi boş etek tutsa, mahremini bilmezse, o talipten Allah ve melekleri, bütün evliya ve peygamberler bizar olur.” İmam Cafer-i Sadık buyurur ki: “Bir kişi Hakk'a talip olsa, Evlad-ı Resul'den başkasına kendini teslim eylese, yani bilmediği yerden biat ve inabe kılsa (el etek tutsa) onun meşrebi ve tuttuğun eteğin silsilesi Evlad-ı Resul'e ve Muhammed-Ali Hazretlerine çıkmasa, o kişinin şeyhi şeytan olur. Mahşer gününde erenler katarından ve Hakk didarından mahrum kalır.” Hz. Peygamber buyurdu ki: Benim evladımdan başkalarını pir *edinenlerin piri şeytandır*. Hazret-i Resul, hadisi bu konuda buyurmuştur (Yaman, 2013:38).

*Ali yare sır söyle,
Talip dinle Pir söyle,
Ehl-i irfan meclisinde,
Binbir dinle bir söyle.*

Bilmiş olasin ki gerçekte Hakk'ı bulayım dersin evvel kadim (başta gelen koşul) ikrar'dır. El verip bir pirin eteğini tutmaktır. Çünkü Hakk'ı isteyen biri hak ehliyle (bir Tanrı dostu ile) yoldaş olmayınca Hakk'ı bulamaz, yalnız başına her ne kadar çalışırsa da menzil alamaz. Kalbini saf eyle, Hakk'a insaf eyle. Çünkü ikrar, iman'dır. Ve iman ehlinin (müminin) yeri Firvdes Cenneti, meleklerin yurduudur (Yaman, 2013:86).

Ve bir dahi musahip, cesettir. Mürebbi candır. Meşreb ikrardır. Muhibbet imandır. Mürşit dindir. Yani bir sufünün musahibi olmazsa cesedi olmaz. Mürebbisi olmazsa canı olmaz. Mürşidi olmazsa dini olmaz. Ve rehber nazarına varmazsa İslam'ı olmaz (Atalay, 2011:131).

²¹ Mürşid-i olmayanın mürşidi şeytandır: Yunus Emre Divanında bu başlık altında şu açıklamalarda bulunulmuştur: “Gaflet içindekiler öcekleri güne kadar nefislerine uyarlar. Bunların can ve gönülleri, şeytan tarafından mahpus edilmiştir; öğüt almazlar. Nefs ve heva sahiplerinin içleri “şeytanla dolu”dur. Cahiller, şeytanın kendileridir; bunlar okunan Kur'an'a kulak tutmazlar. Er (mürşid) den nazar almayanlar, Hazrete (Allah huzurunda) yüzü kara olan şeytanın yarları olacak cahillerdir” (Tatçı, 1990:187).

Eğer ilerlemek istiyorsan herkesin önüne atılma,
 Merhem ve mum gibi ol, diken olma,
 Hiç kimseden sana kötülük gelmesin istersen,
 Kötü sözlü, kötü düşünceli ve kötü huylu olma! [Hoca
 Ahmet Yesevi]

Aşık Paşa'yı Veli de dünyayı büyük bir bahçeye, mürşidi de “bahçıvan”a benzetmektedir. O, insanların dünya bahçesinde hoş yemiş ve meyveler yemesini temin edip, bahçeden zarar görmeden çıkmalarını sağlamaktadır. Tövbe edip mürşit elini tutanlar, bu dünyadan arınmış (temiz) bir halde çıkacaklardır. Mürşidin sözünü dinlemeyenlerin ise hem dünyada hem de ahrette başlarına bir çok felaket gelebilecektir (Egri, 2013a:47).

Alevi-Bektaşî öğretisi insanı, “serbesttir, ama serazat değildir” biçiminde tanımlar. Kişiyi mürşidin müridi ve mürşide bağlı olarak düşünürler. Mürşit, müridin yolunu açan, aydınlatan, önüne seçenekler sunan konumundadır. Mürit, bu aydınlanmış yoldan, çeşitli seçeneklerden seçtiği yolda gider. Yani mürşit, müridin yaşam alanını daraltmaz, daha da genişletir. Bu geniş alanda manevra yeteneği kazandırır. Yalnız Alevilik-Bektaşilikte mürit (talip), kuralsız da değildir. Başbozuk, düzensiz, anarşik bir yaşam düşünülmez, kendisine böyle bir yaşam önerilmez ve sunulmaz (Aktaş, 2000:19).

Taliplerin biri birilerine, rehberlerine ve mürşitlerine karşı davranışları önemlidir. *Buyruklarda* ele alınma esaslarına göre bu edepi şöyle açıklayabiliriz (Kaplan, 2011:174).

1. Talip edep beklemeli.
2. Avamdan kesilmeli.
3. Mahremini bilmeli.
4. Bütün kötü fiillerini terk etmeli.
5. Evliyai hazır ve nazır bilmeli.
6. Hakk'a ve halka yaramaz iş etmemeli.

7. Her zaman şeyhinin korkusu üzerinde olmalı, “ister gizli isterse açık ne yaparsam şeyhim görür.” diye düşünmelidir. Çünkü evliya, talibin gönlüne gözüne günde yetmiş kere nazar eder (Kaplan, 2011:174-175).

Yine “mü'minlik davasında bulunanların bir takım nişanları vardır” denilerek mümin ve sufiyim diyenlerin şu özelliklere sahip olmaları gerektiği söylenir:

1. İkrarına dürüst olmalı ve verdiği sözü yerine getirmeli (ahde vefa).

2. Doğru yürüyüp doğru söylemeli, dost gönlünü ağrıtmamalı. Zira sufi olan kişi yalan söylemez, kimsenin gıybetini yapmaz.

3. Hal ehli olmalı, kal ehli olmamalı.

4. Dili arı olup, ağzından boş söz (malayani) çıkmamalı.

5. Yükü ağır, kulağı sağır olmalı. Yaramaz sözleri işitmemeli ve dinlememeli. Gözleriyle gördüğünü eteğiyle örtterek set tarlık yapmalı (gizlemeli).

6. Eliyle koymadığını yerinden almamalı.

7. Kimseye yük olmamalı, kendisi için ne isterse başkası için de onu istemeli.

8. Bütün yaratılmışlara bir gözle bakmalı, bütün renkleri bir saymalıdır. Böyle yapanın dermanı Hz. Ali'dir.

9. Mümin olan kişinin hırsı halim, nefsi selim olmalı; ahlakı ziyadesiyle geniş olmalı, farkıyla oturup mizanıyla söylemelidir.

10. Elinden gelen işi yapmalı, iş bitirici olmalıdır.

11. Halktan gelen her türlü cefaya tahammül göstermeli, Hakk'tan ne gelirse onu ganimet bilmeli; her daim şükredici olmalı, feryat etmemeli, gönlü incitip darılmamalı, kimseye şikâyet yüzünü göstermemelidir.

12. Gönlüne vesvese getirmemeli, kendisini teselli etmeli, "Hakk'ın her işinde bir güzel hikmeti vardır." diye düşünmeli, "inşallah sonu hayırdır." diye şükretmeli, kendini dağdağaya vermemelidir (Kaplan, 2011:176-177).

Hazreti Hacı Bektaş-ı Veli buyurdu ki:

"Tanrı'yı uykumda gördüm" dedim: "Sana varan yol hangisidir?"

Buyurdu: "Kendinden geçince erişirsin!" (Öz, 2011:43).

Talibin Rehberine ve Mürşidine Karşı Edepleri

Şeyh Safi, yol talibi olan kişinin üstat nefesiyle yürümesini, emrine kail olmasını ve evliyaya iman getirmesini istemiş, evliya nefesine inanmayıp gönlünde şüphe olanın yetmiş evliya öldürmüşçesine günaha gireceğini söylemiştir (Gölpınarlı'dan akt. Kaplan, 2011:181).

"Evliyayı seviyorum" diyen talipten diğer talipler nişan istemelidirler. Çünkü "davaya mana, aşığa nişan gerektir". Talibin

göstermesi gereken nişan;evliya eteğinden tutup ikrar vererek can-ı gönülden iman getirmektir. Yani her fiiline ve her haline *beli* (eyvallah) deyip inanmak, *Menakıb-ı Şerif*'i dinleyip evliya nefesinin manasını anlayıp ona göre amel ederek tüm varlığını erenler yoluna amade kılmaktır (Atalay, 2011:84). Talipler, nişan göstermeyen talibi içlerinden çıkarmalıdır ve kırk gün aralarına almamalıdır. Aksi takdirde murdar olup, ahrete imansız giderler.²² Bir talip, tarikat içinde mürebbisine ve musahibine el verip de gönül vermezse, kavlinde dürüst olmaz, ikrarı da saf olmamış olur, münafıktır, yola sıdk ile gelmemiş olur ve yüzü karadır. Gerçek talib-i hak evliya tarikinde sabit-kadem olup can-ı gönülden ve samimi bir şekilde şeyhine 'beli' deyip etek tutan ve gönülden ikrar verip mal-mülkten ve başcandan geçendir.²³ Nasıl ki bir kişi aşk-ı mecazi ile sevdiği uğrunda her şeyini feda ediyorsa, talib-i Hak, aşk-ı hakiki şerbetini içip dost yolunda canından ve malından geçendir (Kaplan, 2011:182).

*Aşk yolunda oldurur ki pehlivan,
Göstere maşuku yolunda nişan,
Severem demek dile asan olur,*

²² Araştırmacı Doğan Kaplan, ilgili nüshayı kaynak olarak şöyle açıklamaktadır: *Menakıbu'l Estrar Behcetü'l - Ahrar (Gölpınarlı181)*, Mevlana Müzesi Abdulkaki Gölpınarlı Kütüphanesi, Mecmua No:181, Müstensihi: Abdulkaki Gölpınarlı (1017/1608 istinsah tarihli Seyyid Abdulkadir-i Belhi'nin oğlu S.Ahmet Muhtar'ın nüshasından), vr.la-64b.

²³ Teslim-i Rıza'lık: Alevi - Bektaşî ahlak eğitimi sevgi esaslı yürütülen kurallar bütünüdür. Yol'a talip olmak isteyenler rızalık'la gelmelidirler ve hizmetlerinde de rızalık göstermelidirler. Teslim-i Rıza'lık ile ilgili İmam Cafer-i Sadık Hazretleri şöyle buyurmaktadır: "Ve Bir dahi mürebbi ve musahip onlar dahi öyle gerektir ki evliyanın ayini erkânı ve mürşidin sır nefesi yerini ala. Biri birinin yurduna oturup ondan sonra terki mal ve terki can ve terki dünya ve terki bed fiil ve terki heva bunları terk edip ve teslimi rızayı kabul edip rıza kapısında olmazsalar ve erkânı şeriat ve erkânı tarikat ve erkânı marifet ve erkânı hakikat ile rıza gösterip teslim olmazsalar gerek pir gerek talip ikrarları caiz olmaz..." "Ol kimseler ki evvelce gelip ikrar verdiler ve talip oldular mürebbiye ve musahibe yettiller. Onlara gerektir ki tarikatın ve hakikatın edeblerin ve erkanların ve farzların ve sünnetlerin kabul edip Muhammed Ali yoluna erkânına boyun verip iradet getireler ki mümin ve müslüm bacı yoldan rızasız iş işlemeye ki ikrarları caiz ola. Zira rızasız yol olmaz. Çünkü yol erkan Hak Tealanın evidir" (Aytekin, 2001: 30-31). Teslim Tekbiri: "En'am tarik ya'Ali, eslim tarik ya'Ali, teslim tarik ya'Ali, ekrim tarik ya'Ali." (Sarıkaya, 2008:42).

Aşıkın burhamı terk-i can olur.

[Yaman, 2013:31]

Talip, mürebbisinin gözüne girmeye çalışmalıdır. Mürebbisi talibin hizmetinden hoşnut olup her halinden razı olsa, bir kere talibe nazar kılıp himmet eylese, lütuf gösterip başını ya da sırtını sıvazlasa talibe rahmet ve şefkat yağar. Cenab-ı Hak hazretleri böyle bir talibin bütün günahlarını bağışlar, zahir ve batın yetmiş hicabı kalkar, menzil ve meratip kat edip evliya makamına ayak basar. Böyle bir mürebbi eli altında olan talip, kıl sayısınca sevap kazanır ve ne iş yapsa işi rast gider, toprağa dokunsa altın olur. Öyleyse talip olan kişi elinden geldikçe iradet getirip pirinin ve mürebbisinin gözüne ve gönlüne girmelidir. Çünkü gönül Hakk'ın evidir, gönüle girmek gerekir (Kaplan, 2011:182-183).

Yola talip olan kişiler birbirlerini ve mürebbilerini çok ziyaret etmelidirler. Talip üç günde bir mürebbisini ziyaret etmeli, sohbetini dinlemeli ve marifet elde etmeli, müşküllerini çözmelidir. Talip mürebbisine üç, beş, yedi, on iki ve netice olarak kırk gün varmazsa, vadesi gelip ölse evliyadan ayrı kalır.²⁴ Yine ziyaretlerini bu şekilde aksatan bir talibin özrü yoksa diğer taliplerin onunla oturup kalkmaları doğru değildir. Talip yol içinde her ne sıkıntısı varsa mürşidine anlatmalı o da evliya menakıbına göre talibin müşkülünü çözmelidir. Eğer talibin mürşidi kırk günlük mesafe dışındaysa ve talibin ona ulaşma imkanı yoksa o zaman o talibin sorunlarını çözecek geçici bir mürebbi tutması gerekir ki buna tarikat ehli arasında müşkil mürebbisi denir.²⁵

Yine taliplerin mürşitlerine karşı olan sorumlulukları *Şeyh Safi Buyruğu*'nda "talip hakkı nedir?" sorusunun cevabı olarak şöyle açıklanmaktadır. Uyulması gereken bu ahlaki kurallar aynı zamanda talibin rehber ve mürşidine karşı sorumluluğunun ne kadar önemli olduğunu bir kez daha anlaşılır kılmaktadır.

Talip hakkı şudur ki:

²⁴ Doğan Kaplan, ilgili nüshayı kaynak olarak şöyle açıklamaktadır: *Gökçeler Buyruğu*: Sivas - Kangal İlçesi Yellice Köyünde mukim Gökçeler kabilesi aile kitaplığına ait yazma. Kaynak kişi: Gazi Gökçe, İstinsah tarihi:1278/1862, vr.12a-131b. (Bkz. Doğan Kaplan, a.g.e, s. 183 / [358]).

²⁵ Temel kaynak: *Kitab-ı Makam Menakıb-ı Kutbu'l-Arifin Hazret-i Şeyh Seyyid Safi* (Gölpınarlı 199), Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi, Mecmua No:199, İstinsah tarihi:17.yüzyıl vr.2a161b. (Bkz. Doğan Kaplan, a.g.e, s. 183 / [358]).

1. Edep bekleye.
2. İnançsızdan uzak dura.
3. Mahremini bile.
4. Tüm kötülüklerini terk ede.
5. Erenleri her yerde hazır bile.
6. Hakk'a ve halka yaramaz iş yapmaya.

7. Her nerede olursa olsun, mürşidinin kokusunu çeke, yani; ister gizli, ister açık olsun, ben bu işi yaparsam mürşidim görür ve bilir diye o işi yapmaya. Çünkü erenler, talibin gözüne ve gönlüne günde yetmiş kez bakar (Yaman, 2013:21).

Gönül sarayını pak et ki mihman-hane-i Hak'dır.

Vakit olur ki tahtını görmekliğe sultan gelir.

Demek ki saray silinmiş, süpürülmüş olursa Sultan'ın hoşuna gider. Toprak o talibin başına ki erenleri hazır ve nazır bilmez ve gönül aynasını silmez. Hangi talibin gönlü temiz değilse ondan Peygamberler ve erenler bizar olur (Yaman, 2013:21).

İmdi talip olan kişi gerektir ki akıl sahibi ola ve yaptığı her işi aklının tasarrufuyla işleye, tüm davranışlarını frenleye, aykırı davranmaya ve yanlış yola gitmeye, yaptığı iş ve gittiği yol mürşidinin rızasına uygun ola. Eğer mürşidinin emrine uygun olmazsa, o talibin çektiği zahmet ve zorluk tümünden boşa gitmiş olur. Pir olan, talip olan kimseler kamil vücut ola ki ikrarı caiz ola emeği ve kurbanı ve nezri niyazı kabul ola (Aytekin, 2001:17). Ahrette şeytan gibi lanetli ve kovulmuş olmaya, Ulu Dergah'tan sürülmeye. Yüz bin günahı dahi olsa, Adem Peygamber gibi yargılanması ve bağışlanması için çalışıp çabalaması gerektirir. Talip gerektir ki bir iş yapacağı zaman iyi düşüne, o iş hayırlı ise yapa, kötü ise terk ede. Bir kişi zahir ve batında pirinin işaretini gözleyip, safa-nazarına erişmelidir. Bir kişi Hakk'a talip olsa ve erenler dergahına gelse, el verip etek tutsa, iradeyle teslim olsa, erenlere ikrar verip iman getirse, bu dünya halkından uzaklaşsa, erenler zümresinden olur (Yaman, 2013:21-22).

Yine Mehmet Yaman'ın hazırlamış olduğu Buyruk metinlerinde, "iman nedir?" sorusu sorularak talip ve mürşidin yapması gerekenlere atıfta bulunulmuştur:

Ancak, burada imanın anlamı sıdk ve itikat ile (içtenlikle) inanmaktır. Bir kişinin ikrarı saf ve inancı dürüst (sağlam) olmazsa, o kişinin imanı dürüst olmaz. Din dahi imandadır ve iman iki kısımdır.

1. Tahkiki iman (içten inanmak)
2. Taklidi iman (inanmış gözükmek)

Tahkik şudur ki talibin gönlü temiz ola. Taklit ise şudur ki kişinin gönlü gizli düşmanlık, hile ve kuruntu ile dolu ola... Ve mürşidin hakkı şudur ki erenler makamında otura, talibin gönlüne dikkatlice baka, Levh-i Mahfuz'a ve Levh-i İnsana bakıcı ola, yani kendisine gelen her kişiye velayet nuru ile bakıp, onun geçmişini ve özünü göre, ona göre eğitim vere ve gönlü temiz olmayan talibi yanına almaya, yanından uzaklaştıra (Yaman, 2013:22).

Hata işlenmemesi için talibin yüklendiği görevleri bir de İmam Cafer Buyrukları'ndan talib(ler)e aktarmak gerekiyor; Saadet bulmak isteyen sufi ve müminin özünü türaba indirip (toprak gibi olup) şu niteliklere sahip olması gerektiği söylenir. "Yumuşak (latif) sözlü olmak, cömert olmak, evveli ahiri fark edip soysuzluk etmemek, Hakk'ın buyruğuna ibadet etmek, gönül kırmamak, dili sürekli Hakk kelamında olmak ve ahlakı güzel (Hulki mazlum) olmak. Yine talip olmak isteyen kanaat, ilim ve sıdıklık ve sabırlığı terk etmeyip özünü toprak eylemelidir. Sonra toprağa marifet tohumu ekip, tevhit suyuyla sulamalı, miskinlik orağıyla biçip, rıza harmanında dövmeli, şevk yeliyle savrulup mihnet ölçüğüyle ölçmeli, takva değirmeninde öğütüp edep eleğiyle eleyerek sabır fırınında pişirmelidir" (Kaplan, 2011:177).

İnsanın kurtuluşu dört şeyledir: "Az söylemekte, az uyumakta, az yemektir ki insanı isteğine eriştirir; Bırakma (terk), soyutlama (tecrit), toplumdandan uzaklaşma (uzlet), kanıklık (kanaat)..." Ve dört şeydir ki insanı (Tanrı'ya -Hakk'a- eriştirir: "Büyüklerle oturma, akıllı kişilere danışmak, kısmetsiz kimselerden sakınmak, köşesine çekilmişlerden yardım istemek" (Öz, 2011:49).

Alevi ve Bektaşî inancında uyulması gereken 3 farz ve 7 sünnet adı altında toplanan ahlak kuralları vardır ve bu kurallara her talibin uyması gerekir. Bunlar talibin manevi eğitim basamaklarının sadeleştirilmiş halidir. 3 farz 7 sünnet'i İmam Ca'fer-i Sadık Hazaretleri'den aktaralım.

Farzlar:

1. Zikr-i Hakk'ı dilinden komaya.
2. Adavet varsa kalbinde gidere.
3. Talip olunan yola teslim ola.

Sünnetler:

1. Kişi varlığını kudret-i Hak'tan bile, sırrını izhar eylemeye, zahid imanın şeytandan nice sakınırsa öyle sakına.

2. Sırdar ola, gördüğünü örte.

3. Her nerede ise daima özür dileye, niyaz eyler ola, zira her fesat Hakkı unutmayla olur.

4. Uğrun dirlik itmektir, sakına mürebbi hakkına kail ola.

5. Musahip hakkını ceme götüre, musahip hakkını yitirmeye.

6. Halifeden el tutup, tövbe kılmaktır.

7. Tac urunup, üstada özünü yetürüp, kendi bilişin terk itmektir, yol ehline, pay-ı mal olmaktır (Sarıkaya, 2008:38 / Yaman, 2013:79).

Talipler birbirilerine, mallarını (terk-i mal), canlarını (terk-i can), dünyalarını (terk-i dünya), kötü davranışlarını (terk-i bed fiil), arzu ve isteklerini (terk-i heva), terk edip birbirilerinden razı (teslim-i rıza) olmalıdırlar. Bu rıza hali erkân-ı şeriat, erkân-ı tarikat, erkân-ı marifet ve erkân-ı hakikat üzerine olmalıdır. Aksi takdirde ister talip olsunlar isterse pir, ikrarları caiz olmaz. İmam Cafer-i Sadık böylelerin yoldan ve erkândan sürgün olduklarını, cemlere alınmamaları gerektiğini söylemiştir (S.Aytekin'den akt. Kaplan, 2011:180).

Alevi ve Bektâşi erkânın da önemli bir husus da rehber-pir ve mürşitlerin peygamber soyuna dayanmalarıdır. Yani seyid-i sadat evlatları olmalarıdır. Ancak peygamber soyundan olsalar bile rehber-pir ve mürşidler'e hiç bir zaman sorgusuz sualsiz cennete gidecek kişiler olarak bakılmamıştır. Onların da tıpkı talipler gibi sorumluluklarının olduğu fikri, yazma eserlerde işlenmiştir. Bir erkannameye Hz. Ali'nin şu sözleri yansıtılmıştır: Benim oğlum ya da kardeşlerimin sayısı ister kırk isterse bin olsun, önemli olan yol içinde olmalarıdır. Yolundan gelmeyen benim oğlum da olamaz kardeşim de, bunu böyle bilin. Hazreti Ali'ye atfedilen bu söz zaman içerisinde deyimleştirilerek, genel bir prensip halini almış: Önemli olan bel evladı olmak değil, yol evladı olmaktır. şeklinde ifade edilmiştir (Eğri, 2013:57). Manevi makamı ne olursa olsun kimse hak etmediği sıfatı taşıyamamaktadır. Böylelikle yolun kuralları sadece taliplere yüklenmemiştir.²⁶ “Mürşit postunun ağırlığı kadar günahı da çoktur”

²⁶ Soy ile övünülmez: Sefer AYTEKİN'in hazırlamış olduğu *Buyruk* adlı eserde bu başlık altında İmam Caferi Sadık Hazretlerinin sözleri şöyle aktarılmıştır: “Şimdi zamanımızın âdemleri ben falan tekkenişinin oğluyum, der ebayı ceddî ile iftihar eder. Bir adem ölünce kabirde kimin oğlusun demezler. Ancak kimin ümmetisin ve

sözü, o makamın hakkını veremeyenler için ifade edilmiştir. Malatya'da yaşamakta olan ve Anadolu'da ki Alevi toplumunun önemli inanç önderlerinin başında gelen Ağuıçen Ocağından (Mir Seyyid Evladı) Eşref Doğan Dede'ye, "dedem; mürşit hangi özelliklere sahip olmalıdır, bize açıklar mısınız?" sorusunu yönelttiğimizde aldığımız cevap "mürşitlik makamının taşıdığı ağır sorumluluğu" bir kez daha anlamamıza vesile olmuştur. Eşref Doğan Dede: "Mürşit o'dur ki Kuran'ı Kerim'i ve İslam tarihini iyi bilsin, seyid-i sadat evladı olsun... Bu özelliklerinin yanında bir de güzel ahlaki yaşatıyor olmalıdır. Çağ'a ayak uydurmuş, en az bir yabancı dili bilen, okumaya önem veren ve bilgi toplumunda bile taliplerine yol gösterici olmalıdır." şeklindeki cevabıyla mürşitlik makamının gereklerini tanımlamıştır (Çelik, 2014:93-94).

Muhammed dinidir bizim dinimiz,
Tarikat altından geçer yolumuz,
Hem Cibril-i Emin'dir rehberimiz,
Biz mü'miniz mürşidimiz Ali'dir.

[Pir Sultan Abdal]

Bir rehber talibin hakkından gelmezse pir onu çıkarıp yerine ahir (sonra gelen) kişiye talibi teslim ede. Eğer pir yoldan düşerse, günahı kebairden bir iş edip erkana layık olmazsa talip ol ocaktan çıkmaz. Emmi zadelerinden yapışmak erkandır (Atalay, 2011:84).

Ahir zamanda gelen talipler pirin rehberin günahı mı olur, onlar ocakzadedir, onların küfrü iman olur, derler. Zira, pir bir günah etse beş günah yazılır. Zira ummadığın yerden sana bir söz gelse cahil bilmez, düşman düşmanlık etti dersin, ocakzade tanrı dostları soyundadır. Kendi

ne amel işledin deyü sual ederler. Hazreti İmam Zeynel Abidin'i Yezit Mel'un zindana koyunca ağladı. Muhibler ettiler: 'Ya imam niçin ağlarsın.' Hazreti imam etti: 'Dünyada bu hali kisbettik. Dünyada böyle olunca acaba ahirette halimiz niye varır dedi. Muhipler ettiler ki: 'Ya imam, Muhammed Ali deden olunca sen niye korkarsın. İmam Zeynel Abidin etti: 'Kabre varınca dedemi sual etmek hacet değil. Kimin oğlusun deseler, Hazreti İmam Hüseyin'in oğluyum, desem ol bana yeterdi. Amma atamı, dedemi sual etmezler. Ancak amelden sual ederler. Ne bahtlı şol kula ki defterinde yanlış bulunmaya. Vay şol kula ki defterinde yanlış buluna" (Aytekin, 2001:133-134).

makamın bilmeyip, eğer hakkın nehyini işlerse Hak Teala onu nehyeder. Der ki; "Ey zalim, talip sana bakıp bir amel edecek iken sen kitapsız oldun. Talip de sana bakıp azdı. Azdıran şeytandır." sebebine hükmeder. Gel imdi bunların hesabını gör deyip cehenneme sokar (Atalay, 2011:205).

Sakın ol kimsenin gönlünü yıkma,
Gerçek erenlerin izinden çıkma,
Eğer insan isen ölmezsin korkma,
Aşığı kurt yemez, uç da değildir.
[Hacı Bektaş-ı Veli]

Gerçek aşık olmak gerek,
Maşukasın bulmak gerek,
Ölmezden önce ölmek gerek,
Varıp anda ölmez ola.
[Şah Hatayi]

Şurası bir gerçektir ki sen kendi özünü pak edesin ta ki senden olan da pak ola. Çünkü yıkanan temiz olmazsa, yıkadığı şeyde temiz (pak) olmaz (Atalay, 2011:282).

Ey Hakk'a talip olan kardeş!

İyi huylarla kötü huyların ne olduğunu, cenneti kimlerin, cehennemi kimlerin kazanacağını anlamış olsan gerek. Bir hadis'de şöyle buyrulur: Dünya, ahretin ekin tarlasıdır. Burada ne ekersen, orada onu bulursun. "İyi" ve "kötü" ne yaparsan, öbür dünyada bulacağın odur. Hakk yoluna bağlanmak isteyen taliplere bu Buyruk'ta anlatılanlar yeter. Fakat akıllı ve arif kişilerle musahip (dost) olmadıkça gerçeğe erişmek zordur; kuru sözün faydası yoktur, bir kamil mürşide (kılavuza) sahip olmalıdır. Zira bal bal demekle, ağız tatlanmaz (Atalay, 2011:282-283).

Yarabbi! Beni iki dünya hakkında emsalsiz kıl,
Yoksulluk tacı ile beni üstün kıl,
İstek yolunda beni rızık vericiden ayrı düşür,
Ve sana erişmeyen yoldan yüzüm çevir [Hacı Bektaş Veli]
(Öz, 2011:79).

Sonuç

Yüzyılların birikimi olan "ahlak ilkelerini" kimi zaman "açık" kimi zaman da "kapalı" beyan eden Alevi (Kızılbaş) ve Bektaşî toplumları, kendi

meşreplerinin yol büyüklerinden -6. İmam- Cafer-i Sadık'a atfettikleri temel eserlerden olan ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde nüshaları gün yüzüne çıkarılmış Buyruk metinlerinin rehberliğinde 'erkanlarına' dair ritüelleri devam ettirmektedirler. Yine Erdebil Tekkesi menşeli olan diğer bir Buyruk'un yaratıcısı olarak Şeyh Safi ismi zikredilmektedir. Anadolu, henüz keşfedilmemiş veya yazın hayatına kazandırılmamış 'kutsal metinlerle' dolu bir coğrafyadır. Sosyal yapısı gibi, sosyal hiyerarşisini de kendi içerisinde sürdüren Alevi/Kızılbaş ve Bektaşî toplumları Buyruklar aracılığıyla bir çok ahlak ilkesini günümüze kadar ulaştırabilmiştir. Ancak saha çalışmalarının yetersizliği, sosyal güvensizlik ve eserlerin tahrip olması vb. nedenler o 'kutsal metinler'in üzerindeki sis perdelerini henüz ve ne yazık ki tam olarak aralamamıza engel teşkil etmektedir. Çalışmamız neticesinde ulaştığımız ve araştırmacılarca kitaplaştırılan Buyruk nüshalarını inceledik.

Çalışmamızla, Alevi inanç dünyasının manevi eğitimcileri olan pir ve mürşitlerin talipleriyle olan ilişkisi mercek altına alınmış oldu. Alevi-Bektaşî toplumlarında sosyal konumu ne olursa olsun, erkan hudutları içerisinde ve meydan evinde herkesin rolü önceden belirlenmiştir. İster talip, ister rehber, isterse de mürşit olsun: "Yol, cümleden (birey isteklerinden) uludur." anlayışıyla yol'un (inancın) akıbeti birey(ler)in takdirine terk edilmemiştir. İncelediğimiz buyruklar çalışması neticesinde elde ettiğimiz değerlendirmeleri şöyle sıralamak mümkündür:

› Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makalat'ında daha önceden sistemleştirdiği ve adına '4 kapı 40 makam' dediği genel ahlak kurallarının talip, pir ve mürşitlere yansımalarını,

› Talip, pir ve mürşitler arasında kuvvetli ve sistemli bir bağın olduğu ve bu manevi bağın iki yönlü (talipten pir'e, pir'dende taliplere doğru) işlediği ve işlemesine hükmedildiği,

› Manevi müeyyidelerin sadece taliplere yüklenmediği aynı zamanda pir ve mürşitlerin de yaptırımlarla muhatap kıldıkları gerçeğiyle,

› Taliplerin, muhakkak surette manevi önder ve eğitimcilerden (pir ve mürşitlerden) yardım almaları gerektiğine,

› Taliplerin, pirlere ve mürşitlerin; birbirlerini "Hakk-Muhammed-Ali Divanı" dedikleri ahrete hazırlamaları ve cenneti kazanmak için yapması gerekenlerin ne olduğuna dair çıkarımlar elde edilmiştir.

Değişen sosyolojik şartlar, "Kızılbaşlıktan Aleviliğe", "geleneksel Alevilikten" ise "modern Aleviliğe" geçiş süreçlerini başlatmıştır. Araştırmacı Rıza Yıldırım'a göre ise "modern Alevilik" henüz oluşumunu tamamlamamıştır. Değişime gebe olan bu sürecin en önemli noktalarından biride geleneksel Aleviliğin inanç, modern Aleviliğin ise kimlik esaslı oluşudur (Yıldırım, 2012:141). Bu değişim, şüphesiz ki talip, pir ve mürşit ilişkilerinin de değişmesi anlamına gelmektedir. Buyruklar'ın gizemi ve kutsallığı erozyona uğramakta ve Buyruklar 'teolojik' eserler olmaktan daha ziyade 'mitolojik' eserler olarak algılanmaya başlanmaktadır. Buyruklar, Alevi/Kızılbaş toplumlarının "ahlaksal içerikli anayasal" metinleridirler. Değişen sosyolojik şartlar, Buyruk hükümlerinin algılanma biçimlerinin de değişimini ifade etmektedir. Dolayısıyla geleneksel Aleviliğin barındırdığı ifadeleri dile getiren Buyrukların, modern Alevilik algısı içerisinde nasıl bir yer edineceklerini zaman içerisinde göreceğiz.

Kaynakça

- ATALAY, Ali Adil (2011). *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, İstanbul: Can Yayınları, 17. baskı.
- ATALAY, Ali Adil (2012). *Dünden Bugüne Hünkar Hacı Bektaş Veli*, İstanbul: Can Yayınları, 1. baskı.
- AKTAŞ, Çiğdem (2000). "Toplumsal Açıdan Erenlerin Ser Çeşmesi: Hacı Bektaş Veli" Ankara: Gazi Üniversitesi *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.14,ss. 199-231, s.218.
- AYTEKİN, Sefer (2001). *Buyruk*, İstanbul: Ayyıldız Yayınları.
- BAL, Hüseyin (2002). *Alevi Bektaşî Kültürü*, Isparta: Fakülte Kitabevi.
- ÇEM, Munzur (1999). *Dersim'de Alevilik*, İstanbul: Peri Yayınları.
- ÇELİK, Hasan (2014). "Alevilik ve Bektaşîlik'te Gönül Eğitimi", Çorum: *Hünkar Alevilik Bektaşîlik Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 1, ss.83-100, s.93-94.
- DEDEKARGINOĞLU, Hüseyin (2012). *Dede Gargın Süreğinde Cem*, Ankara: Yurt Kitap Yayıncılık, 2. baskı.
- EĞRİ, Osman (2013a). *Alevi Bektaşî Yolu: Hak Muhammed Ali*, İstanbul: Ufuk Yayınları.
- EĞRİ, Osman (2013b). *Ali Sofrası Rıza Lokması*, İstanbul: Ufuk Yayınları.

FIĞLALI, Ethem Ruhi (1996). *Türkiye’de Alevilik - Bektaşilik*, Ankara: Selçuk Yayınları, 4. baskı.

HARMANCI, Hasan (2014). *Alevi İlkeleri: Mitolojiden Felsefeye*, İstanbul: Destek Yayınları.

KAPLAN, Doğan (2011). *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. baskı.

NOYAN, Bedri (1995). *Bektaşilik - Alevilik Nedir?*, İstanbul: Ant Yayınları ve Can Yayınları ortak basımı, 3. baskı.

ÖZTÜRK, Sezai (1972). “Tunceli’de Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Deneme”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi.

ÖZ, Baki (2011). *Fevaid -Hacı Bektaş Veli-*, İstanbul: Demos Yayınları, 1. baskı.

SARIKAYA, Mehmet Saffet (2008). *Fütüvetname-i Ca’fer Sadık*, İstanbul: Horasan Yayınları.

TATÇI, Mustafa (1990). *Yunus Emre Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

TUĞRUL, Talip (2006). “Tunceli Aleviliğinde İnanç ve İbadet (Sarı Saltık Ocağı Örneği)”, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

YAMAN, Mehmet (2013a). *Alevilik – İnanç, Edep, Erkan-*, İstanbul: Demos Yayınları, 2. baskı.

YAMAN, Mehmet (2013). *Buyruk*, İstanbul: Cem Vakfı Yayınları No:17.

YAMAN, Ali (1998a). *Kızılbaş Alevi Dedeleri*, İstanbul: Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

YAMAN, Ali (2012b). *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi*, İstanbul: Nokta Kitap Yayınları, 1. baskı.

YILMAZ, Hüseyin (2011). *Alevi-Sünni Diyalogu*, Sivas: Asistan Yayıncılık.

YILDIRIM, Rıza (2012). “Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri”, Ankara: Gazi Üniversitesi *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 62, ss.135-162.